

Толочко С.В. Сучасна методологічна парадигма післядипломної освіти викладача для сталого розвитку. *Педагогічні науки*. 2017. Випуск LXXX. Том 2. С.210 – 215.

<http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/6743/16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

УДК 378. 001

СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВИКЛАДАЧА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Толочко С.В., к. пед. н.,

докторант кафедри освіти дорослих

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

У статті порушено проблему кризи у світовій та вітчизняній освіті для сталого розвитку. Означено сучасні вимоги держави та суспільства до неперервного професійного розвитку педагога. Здійснено спробу проаналізувати суть та особливості інформаційно-цифрової компетентності та компетентності, пов'язаної з умінням учитися впродовж життя. Розглянуто класичні й нові шляхи розвитку неперервної педагогічної освіти.

Ключові слова: парадигма післядипломної освіти викладача, освітня криза, цифровізація освітніх процесів, ключові компетентності, формальна, неформальна, інформальна форми освіти дорослих.

В статті затронута проблема кризиса в мировом и отечественном образовании для устойчивого развития. Отмечено современные требования государства и общества к непрерывному профессиональному развитию педагога. Предпринята попытка проанализировать суть и особенности информационно-цифровой компетентности и компетентности, связанной с

умением учиться на протяжении жизни. Рассмотрены классические и новые пути развития непрерывного педагогического образования.

Ключевые слова: парадигма последипломного образования преподавателя, образовательный кризис, цифровизация образовательных процессов, ключевые компетентности, формальная, неформальная, информальная формы образования взрослых.

Tolochko S.V. MODERN METHODOLOGICAL PARADIGM OF PRE-SEDIMENTARY EDUCATION FOR STUDENT DEVELOPMENT

The article addresses the problem of the crisis in world and domestic education for sustainable development. The modern requirements of the state and society for the continuous professional development of the teacher are indicated. An attempt was made to analyze the essence and peculiarities of information and digital competency and competence associated with life-long learning. Classical and new ways of development of continuous pedagogical education are considered.

Key words: paradigm of teacher's postgraduate education, educational crisis, digitalization of educational processes, key competencies, formal, informal, informational forms of adult education.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Щорічно Світовий банк випускає звіт із питань міжнародного розвитку. 2018 уперше за 40 років даний звіт було присвячено питанням освіти. Саме їх обговорили під час дискусії на Світовому освітньому форумі (World Education Forum) спікери: керівник проекту «Звіт зі світового розвитку 2018» Галсі Роджерс, керівник Глобальної практики у сфері освіти Світового банку Хайме Сааведра, головний економіст Міністерства з міжнародного розвитку Великої Британії Рейчел Гленнерстер.

У процесі обговорення було підтверджено виникнення кризи в освіті та визначено глобальні проблеми, які призвели до цього:

- недостатня підготовка й вузькоспеціалізоване спрямування вчителів, викладачів;
- наявність бар'єрів для розвитку освіти (технічного й політико-економічного);
- сприймання освіти лише як можливості здобути високу посаду й фінансову стабільність у майбутньому;
- відсутність системи для оцінювання педагогів, певної HR-програми для відбору викладачів закладів освіти.

Нинішня пропозиція у сфері освіти значно відстає та цілком не підходить для подолання розриву між потребами підприємства – замовника фахівців і набором компетенцій у випускників вишів. Неспроможність подолати освітню кризу, на думку вчених, призведе до переважання неосвічених кадрів у наступні 40-50 років на світовому ринку праці.

Для України з її сучасними воєнно-політичними умовами, соціальними й економічними факторами, неналежним рівнем компетентності управлінців питання зміни парадигми післядипломної освіти викладача для сталого розвитку нині стає надзвичайно актуальним. І це цілком закономірно, оскільки впродовж останніх десятиліть наявна тенденція еміграції науково-педагогічних кадрів, матеріально-технічна база навчальних закладів оновлюється повільно, а цифрові технології в освітньому середовищі впроваджуються безсистемно; спостерігається дефіцит фінансових ресурсів на впровадження інновацій, стажування й підвищення кваліфікації викладачів і вчителів.

У зв'язку з цим змінюються вимоги до знань, умінь і компетенцій педагогічних і науково-педагогічних працівників, науково-педагогічного персоналу навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти.

Метою нашого дослідження є аналіз вимог суспільства до сучасної освіти та нова методологічна парадигма післядипломної освіти викладача для сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання вищезазначеної проблеми.

Загальновідомо, що освіта для підприємництва або економічного розвитку та освіта для екологічної стійкості чи сталого розвитку часто розглядаються як суперечливі цілі в освітніх реформах. Однак, розвиток держав має відбуватися за умов збереження та відновлення довкілля, психологічної цілісності людини, у разі нівелювання яких небезпечною стане життєдіяльність суспільства в цілому й людини зокрема.

17 січня 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020. У документі засвідчено, що рушійною силою цифрової економіки є людський капітал, тобто знання, таланти, навички, уміння, досвід, інтелект людей. Він визначив ключові політики, першочергові сфери, ініціативи та проекти «цифровізації» України на найближчі 3 роки, серед них – цифровізація освітніх процесів та стимулювання цифрових трансформацій у системі освіти, медицині, екології, безготівкової економіки, інфраструктурі, транспорті, громадській безпеці тощо. Зазначено також, що у зв'язку зі стрімким упровадженням цифрових технологій формування цифрових навичок громадян набуває особливого значення. Цифровізація та багатоформність є головними трендами на загальному ринку праці. Уміння використовувати цифрові технології в роботі поступово стає необхідним для більшості спеціалізацій та професій, тобто наскрізним або багатоплатформним. Завдяки використанню он-лайн та інших технологій громадяни можуть більш ефективно набувати знань, умінь та навичок у багатьох інших сферах (наприклад, вивчати мови, предмети, опанувувати професії) [4].

Як бачимо, із точки зору сучасних вимог держави та інтересів суспільства професійний розвиток педагога є необхідним, оскільки без системної роботи впродовж усього життя й усвідомлення відповідальності за виконання фахових обов'язків неможливою стає повноцінна й результативна діяльність педагогічних, науково-педагогічних працівників.

Аналіз нинішніх освітніх проблем широко представлений у дослідженнях українських науковців (В.Андрущенко, О.Барбіна, М.Гриньова, О.Дубасенюк,

В.Кремень, Н.Кузьміна, Н.Ничкало, С.Ніколаєнко, В.Олійник, О.Отіч, Т.Сорочан, С.Сисоєва, М.Солдатенков, М.Ярмаченко тощо).

Однак актуальним залишається питання сучасних вимог постійно змінюваного суспільства до освіти та необхідності новітньої методологічної парадигми післядипломної освіти викладача для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки зроблено акцент на необхідності «забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя» [6, с. 3]. Основними завданнями даного документа названо забезпечення творчої самореалізації та професійного саморозвитку громадян України, які повинні формувати в собі здатність до пошуку найбільш доцільних, нестандартних, способів виконання завдань, пов'язаних із фаховою діяльністю. Зазначається, що особливої ваги набуває «випереджувальний характер підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку» [6, с. 15].

Як зазначалося в наших попередніх дослідженнях [12, с. 258], існує дві сили, що впливають на нинішню освіту. По-перше, підвищення якості навчання, яке є рушієм людського потенціалу й формування суспільства знань, спрямованого на стійке економічне зростання та процвітання держави; по-друге, освіта також розглядається як один з інструментів підвищення рівня розуміння крихкості глобальної екологічної ситуації, а отже, і життя на планеті взагалі. Організація економічного співробітництва та розвитку зосереджує увагу на глобальній компетентності фахівців, під якою розуміють знання про світ навколо та необхідність їх використовувати: уміти аналізувати інформацію, спілкуватися з урахуванням особливостей інших, поглянути на ситуацію з різних перспектив, мати емпатію і, як результат, уміти вирішувати конфлікти ненасильницьки.

У працях науковців відзначається, що сучасні діти за інтелектуальним потенціалом стоять на щабель вище від своїх однолітків, які навчалися в українській школі 2000-го року. Як стверджують учені, IQ нинішніх школярів становить 130 одиниць, а не 100, зафіксованих 15 років тому. Відтак українська шкільна освіта вже сьогодні має базуватися на нових цифрових технологіях і змінених освітніх моделях, без яких неможливо реалізувати освітню реформу.

Концепція Нової української школи визначає *10 ключових компетентностей* (динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність) для життя: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя [7, с.13].

Зупинимось лише на двох із них. Що стосується *інформаційно-цифрової компетентності*, варто зазначити, що в сучасній освіті важливим є не лише розвиток навичок користування комп'ютером, а й цифрова грамотність (напрямок медіаграмотності, що займається адаптацією молоді до реалій нових медіа). Свідомість нинішніх підлітків улаштована інакше, ніж у підлітків 50-х, вони пов'язані зі світом у зовсім інший спосіб. У 50-ті підлітки взаємодіяли з книжками в бібліотеці, своїми викладачами та 20-30-ма однокласниками. Нині вони є частинками процесу всезагальної й невинної миттєвої взаємодії з усім світом. Освітня система не встигла адаптуватися до цієї зміни та не здатна працювати із сучасними дітьми, зануреними в інтернет-комунікації.

Однак, всупереч активній інтернет-діяльності учні й студенти все-таки виростають «поколінням цифрових невігласів». Причина в тому, що їх не вчать справжнього розуміння та використання інструментів. Важливим у інформаційно-цифровій компетентності є: уміння спілкуватися та взаємодіяти,

будувати стосунки в сучасному світі; використання переплетення інформаційних зв'язків світу для пошуку нових можливостей, кар'єрного зростання; здатність власними діями, прикладом змінювати світ на краще.

Ще одна важлива, на нашу точку зору, компетентність Концепції Нової української школи – *уміння вчитися впродовж життя* (здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного й колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами й інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя).

У сучасному світі не можна навчитися чомусь один раз і на все життя. Незалежно від віку чи стажу, на сучасному ринку праці, де технології швидко змінюються, а знання застарівають, важливо вміти залишатися фахівцем, професіоналом. Ця зміна парадигми знань створила виклик і для освіти. Навчання має зосереджуватися не лише на засвоєнні теоретичних знань і досягненні заздалегідь визначених стандартів навчання, а й на розробці альтернативних перспектив, нових способів отримання інформації та продукування ціннісних ідей.

Принцип неперервності вдосконалення фахових компетенцій набуває що далі, то глибшого практичного сенсу: по-перше, невпинно оновлюється зміст навчання, по-друге, з'являються нові ідеї, креативні підходи, пов'язані з особливостями ефективного застосування сучасних технологій, методик, швидкими темпами збільшується обсяг наукової, методичної інформації. Таке зростання динаміки змін в освітньому середовищі епохи інформаційної революції спонукає працівника системи вищої школи виявляти педагогічну гнучкість, адже сформовані світоглядні установки, набуті у професійному й особистому житті, стереотипи поведінки можуть перешкоджати викладачеві якнайкраще самореалізуватися у професійній діяльності. Якщо у ХХ сторіччі основним завданням було формування людини, здатної конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, опрацьовувати інформацію, надану або

рекомендовану педагогами, то в ХХІ сторіччі пріоритетним є формування у людини вмінь і навичок відшукувати потрібну інформацію, осмислювати її і творчо трансформувати. З огляду на такі пріоритети сучасності дедалі більш значущою і для кожної людини, і для всього суспільства загалом є розвиток духовно-моральної та професійної сфери особистості [3, с. 61].

Чинна нормативна документація, що стосується неперервної освіти, послуговується категоріальним апаратом «*освіта дорослих*» (складова освіта впродовж життя, і спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки), а також «*післядипломна освіта*» (передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду і включає спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації, стажування).

ЮНЕСКО визнає *формальну, неформальну, інформальну форми освіти дорослих* (Табл.1, створена за [3]). Щорічні дослідження підтверджують зростання кількості дорослого населення, яке систематично навчається. Країни, де понад 50 % населення беруть участь у різних освітніх процесах, – Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Швеція. Україна за цими показниками знаходиться в аутсайдерах і входить до групи країн, де навчається лише до 20% дорослих. Однак, нині все більше українців використовують можливості онлайн-навчання й отримують сертифікати проходження індивідуально вибраних програм.

Таблиця 1

Форми неперервної освіти, визнані ЮНЕСКО

Форми	Формальна	Неформальна	Інформальна
Домінантна ознака	Навчання, у якому головна ініціатива належить викладачеві	Орієнтація на особу, яка навчається	Самоосвіта

Суть	здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою	здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій	індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо
Підґрунтя	Педагогіка вищої школи (закономірності, сутність, принципи, методи і форми навчання, виховання, розвитку і професійної підготовки конкретної людини, колективу)	Андрагогіка (наука і мистецтво допомоги дорослим навчатися)	Андрагогіка, евтагогіка (самовизначена навчальна діяльність, заснована на вдосконаленні власних навичок учіння)
Ефективність застосування і ступінь поширення інформаційних технологій	Освіта Web 1.0	Освіта Web 2.0	Освіта Web 3.0
Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством (п.5 статті 8. Види освіти, Закон України «Про освіту»)			

Вітчизняна Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти визначила шляхи її забезпечення, до яких віднесено: наступність змісту освіти та

координація навчально-виховної діяльності на різних рівнях педагогічної освіти; установа творчих і професійних зв'язків між вищими навчальними закладами, післядипломної педагогічної освіти, науковими установами Національної академії педагогічних наук України, громадськими педагогічними організаціями тощо; розроблення багатоваріантних, різнорівневих, диверсифікованих за профілем освітніх програм післядипломної педагогічної освіти з урахуванням наявного професійного досвіду і освітнього рівня працівника, що забезпечують йому свободу вибору місця, термінів, змісту і форми педагогічної освіти; створення єдиної бази даних видів освітніх послуг, що надаються вищими педагогічними навчальними закладами та закладами післядипломної педагогічної освіти; запровадження інноваційних форм організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема: центрів педагогічної майстерності, педагогічних майстерень, майстер-класів, у тому числі в режимі відеоконференцзв'язку, корпоративного навчання, дистанційного, ситуаційного і контекстного навчання, проектних методів, партнерського навчання тощо; постійний моніторинг якості розвитку неперервної педагогічної освіти; організація міжнародної співпраці з проблем розвитку неперервної педагогічної освіти, зокрема, обмін досвідом, реалізація спільних освітніх та наукових проектів [5]. Однак, дані положення зреалізовано частково через недостатнє фінансування, неналежний професіоналізм науково-педагогічних працівників закладів системи післядипломної освіти, відсутність постійного моніторингу якості розвитку неперервної педагогічної освіти.

Світова освітня криза, підсилена вітчизняними проблемами в освіті, вимагає нових шляхів її подолання, і початися це має з викладачів. Індивідуальна працездатність і винаходи, створені однією людиною, поступилися місцем колективному розуму, спільному знанню й вирішенню командних завдань. Справді, сталий розвиток та економічна конкурентоспроможність вимагають більшого фокусування на формуванні міжособистісних навичок та інтелектуального капіталу протягом усього циклу освіти. Конкуренція та

співпраця є основними проблемами у вивченні світових економічних та екологічних наук, а також пов'язаних із ними педагогічних наук.

Сучасна методологічна парадигма післядипломної освіти для сталого розвитку вимагає від викладача поставити ціль, виділити та розробити способи формування навичок і компетентностей в учнів, студентів, важливих для *уміння вчитися, знаходити роботу, успішно жити*. Педагоги повинні допомогти зрозуміти ті фундаментальні зміни, що відбуваються в нашому житті: у тому, як ми спілкуємося, будуємо стосунки й ділові зв'язки, купуємо та продаємо тощо.

Тож для того, щоб орієнтувати учнів та студентів на вміння шукати наукову інформацію, критично до неї ставитися, обробляти; навчити працювати в групі, колективі; виробити вміння критично мислити, аналізувати, мати навички фінансової грамотності й підприємництва, викладачі мають самі досконало цим володіти. Педагогічні й науково-педагогічні працівники повинні продукувати власні персонал-технології, які б індивідуально поєднували особливості діяльності педагогів-тьюторів, фасилітаторів, едвайсерів, коучів, менторів, і створювати такі навчальні програми, аби забезпечувати розвиток в учнів і студентів винахідливості й оригінальності, творчості, адаптивності й уміння критично мислити [8, с. 127].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проблема зміни сучасної методологічної парадигми післядипломної освіти викладача для сталого розвитку наразі залишається недостатньо розробленою та врахованою в чинних нормативних документах. Подальші наукові розвідки пов'язуємо з аналізом готовності педагогічних і науково-педагогічних працівників до активних змін щодо подолання їх вузькоспеціалізованого спрямування, системного й широкого впровадження цифрових технологій в освітньому середовищі, формування власної навчальної траєкторії, оцінювання результатів навчання, реалізації концепції навчання впродовж життя, а також готовності науково-педагогічного персоналу навчальних закладів післядипломної освіти до запровадження інноваційної системи для оцінювання викладачів, програм для відбору педагогів навчальних

закладів, створення гнучкої й індивідуально спрямованої системи післядипломної освіти викладача.

Література

1. Андрущенко В. Філософія неформальної освіти: проблеми та перспективи розвитку / В.Андрущенко // Вища освіта України. – 2013. – № 94. – С. 5 – 9.
2. Довбня В. Післядипломна педагогічна освіта: екстенсивна модернізація і / або інноваційна стратегія? / В. Довбня // Філософія освіти. – 2014. – № 2 (15). – С. 168 – 187.
3. Ісаєнко В.М., Рідей Н.М., Навроцька Д.В., Уліщенко А.Б. Синергетична педагогіка [навчально-методичний посібник] / В.М. Ісаєнко, Н.М. Рідей, Д.В. Навроцька, А.Б. Уліщенко. – Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 334 с.
4. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=f9605f2f.
5. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files-/info/nats_strategia.pdf.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
8. Толочко С.В. Сучасні вимоги до науково-методичної компетентності викладачів / С.В. Толочко // Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки : Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ : 01-02 грудня, 2017 р. – К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. – С. 124 – 127.
9. Уміння випускників 2030 року для отримання роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/57598/>.

10. Фредерік Мазелла. Освіта на робочому місці: як учитися в епоху цифрових технологій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/-publications/2017/04/21/624116/>.

11. Инновационный поиск продолжается : из мирового опыта становления непрерывного образования : монография / [авт. кол.: И. Л. Ануфриева, Л. А. Артеменко, В. И. Астахова и др.] ; под общ. ред. В. И. Астаховой ; Нар. укр. акад. Харьков : Изд-во НУА, 2012. – 240 с.

12. Svitlana Tolochko. Possibilities of utilization of the virtual environments in education / Svitlana Tolochko, Valeriia Lyman, Nataliia Ridei // Edukacja – Technika – Informatyka «Education-Technology-Computer science» Kwartalnik Naukowy Nr 2(16)/2016. Rzeszow.– 2016.– P. 258-263.